VLADISLAV CVITANOVIĆ

MATICE U DALMACIJI IZ XVI. STOLJEĆA

U Srednjem vijeku u Dalmaciji, pogotovu u gradovima, vodile su se matice rođenih, vjenčanih i umrlih zbog potreba vojničke obrane, kao i zbog ostavština. U vrijeme gradnje nekih monumentalnih građevina – na primjer katedrale u Šibeniku – udarale su se takse na ostavštine građana. To se pak nije moglo provoditi, da se nisu bile vodile matice umrlih.

Katolička crkva je uvela obligatno vođenje matica na Tridentinskom saboru (1545–1563). Sabor je odredio, da svaka župa-grad, selo treba da vodi matice vjenčanih po novim crkvenim odredbama, a tako isto i matice krštenih-rođenih. God. 1564. Mletačka Republika, Španjolska i Belgija primiše odluke sabora i provedoše u djelo, a Njemačka i Austrija god. 1566.[1]

Biskupi su proveli u djelo zaključke Tridentinskog sabora o vođenju matica na području svojih biskupija preko dijecezanskih sinoda i naredbama preko okružnica. Tako je na pr. zadarski nadbiskup Muzio Callino (1555–1566) – koji se na Tridentinskom saboru zauzimao za glagoljicu kao i za pjevanje epistole i evanđelja na hrvatskom jeziku i preko misa na latinskom jeziku[2] – poslao svim podređenim župnicima po selima okružnicu na hrvatskom jeziku s nalogom, da se ima čitati i tumačiti vjernicima kroz cijelu godinu 1565. svake nedjelje, a ovi »jimaju divoto stati i poslušati ne činiti niedne halavane ni šaptane pod penu proklastva«, jer se radilo i o novim propisima pri sklapanju ženidbe. Prijepis glagoljskom kurzivom nalazi se u Matici župe Silbe.[3]

U gradovima su se vodile matice već i prije naredbe Tridentinskog koncila. Na pr. u Hvaru od god. 1516, u Mandalini od god. 1544., a u Zadru od god. 1560. Te matice bile su crkvene matice, ali su bile i državne sve do god. 1825., kada su državne vlasti naredile, da župnici vode matice državno-crkvene latinskim slovima, a ćirilicom za pravo-

slavne, jer do god. 1825. matice su donekle pisane kurzivnom glagoljicom.[4]

Pošto sam prelistao brojne glagoljske kodekse po župama zadarske nadbiskupije[5] te pregledao matice pohranjene u Državnom arhivu u Zadru iz područja Dalmacije i na temelju informacija župnika iz južne Dalmacije priopćujem ove zanimljive podatke o maticama u Dalmaciji iz XVI. stoljeća.

A. *Zadarska nadbiskupija*

1. U župskom uredu sv. Stošije, katedralne crkve, *u Zadru* postoji matica krštenih-rođenih od god. 1560., a pisana je latinskim jezikom. To je drugi svezak, a prvi je nestao. Ako pretpostavimo, da je prvi – nestali svezak – obuhvaćao period od oko 20 godina, onda možemo metnuti početak zadarskih matica u godinu 1540.

2. U istom župskom uredu sv. Stošije nalazi se i matica vjenčanih od god. 1576.–1593. na talijanskom jeziku.

3. Glagoljska matica vjenčanih od god. 1565. *u Nevidanima*[6] na otoku Pašmanu.

4. Glagoljska matica krštenih-rođenih od god. 1565.–1609. *u Silbi*[7] na istoimenom otoku.

5. Glagoljska matica krštenih-rođenih od god. 1565.–1613. *u Olibu*[8] na istoimenom otoku.

6. Glagoljska matica vjenčanih od god. 1566.–1613. *u Olibu.*[9]

7. Glagoljska matica vjenčanih od god. 1566.–1609. *u Silbi.*[10]

8. Matica krštenih-rođenih od god. 1577., pisana latinskim jezikom, *u Pagu*[11] na istoimenom otoku.

9. Glagoljska matica vjenčanih od god. 1579.–1580. *u Molatu*[12] na istoimenom otoku.

10. Glagoljska matica krštenih-rođenih od god. 1579.–1588. *u Molatu.*[13]

11. Glagoljska matica vjenčanih od god. 1582.–1613. *u Pašmanu*[14] na istoimenom otoku.

12. Glagoljska matica vjenčanih od god. 1584.–1590. *u Molatu.*[15]

13. Glagoljska matica krštenih-rođenih od god. 1587.–1613. *u Banju.*[16] na otoku Pašmanu.

14. Glagoljska matica krštenih-rođenih od g. 1590.–1613. *u Pašmanu.*[17]

15. Glagoljska matica krštenih-rođenih od god. 1590.–1613. *u Lukoranu*[18] na otoku Ugljanu.

16. Matica krštenih-rođenih od god. 1590. *u Ninu,*[19] pisana talijanskim jezikom.

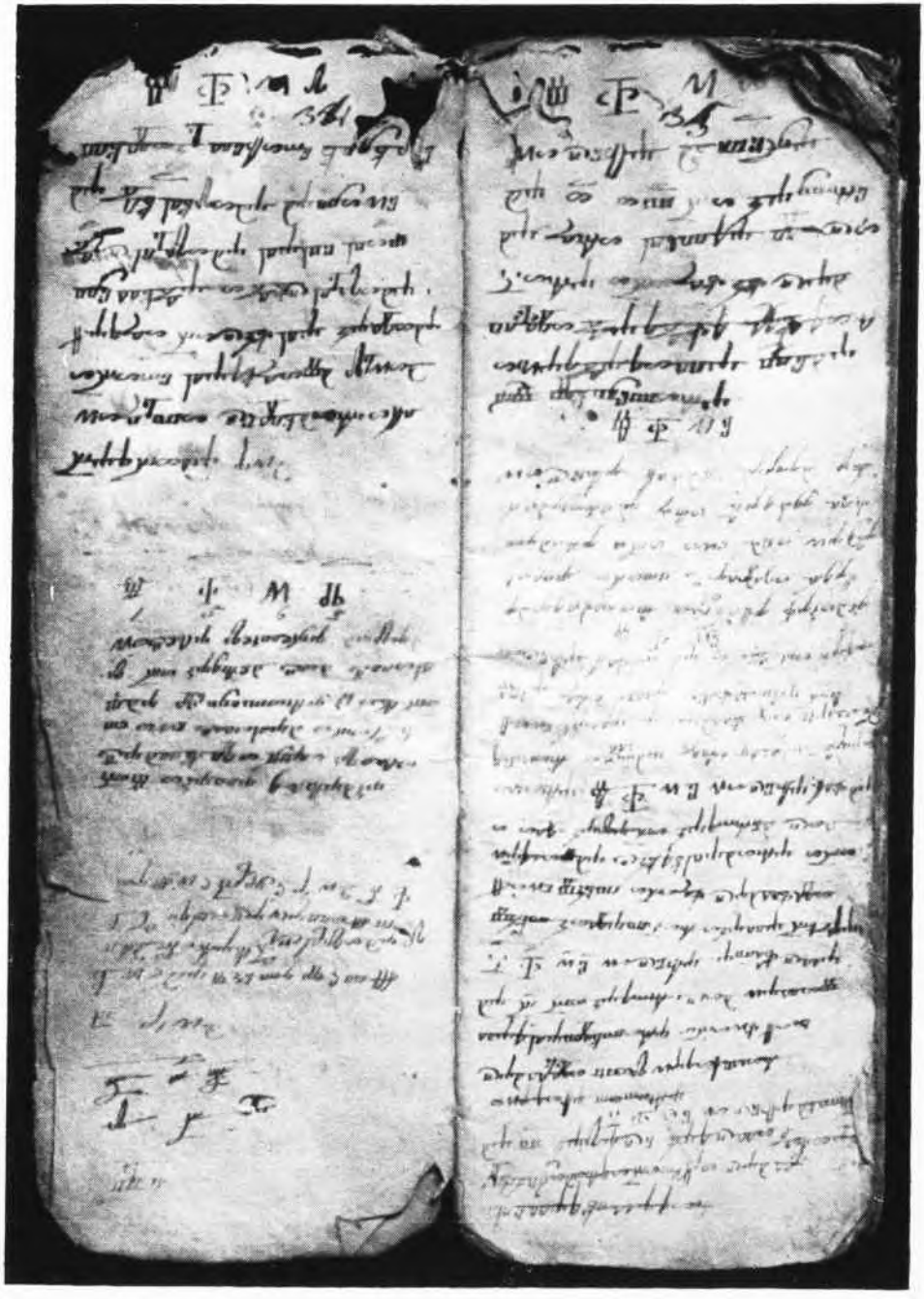

Sl. 1. – Prva i druga stranica glagoljske matice krštenih-rođenih u Olibu

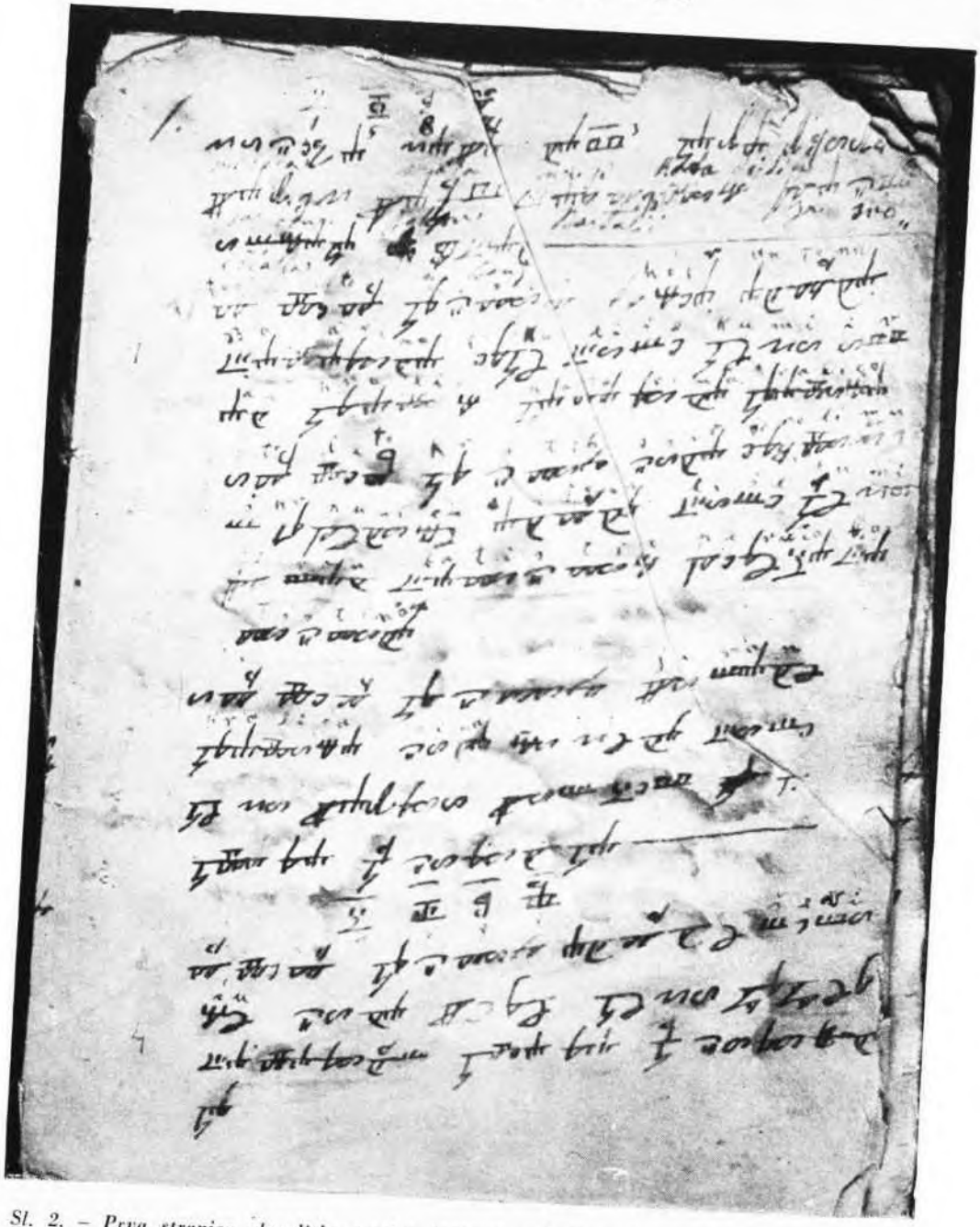

Sl. 2. – Prva stranica glagoljske matice krštenih-rođenih u Banju (o. Pašman, zadarska biskupija) iz god. 1587. i 1588.
U ovoj matici mjesto imenice svećenik-župnik (dotič. parohijan) upotrebljena je stara hrvatska riječ »svoišćak«

Osim toga Visitatio apostolica iz god. 1603.[20] potvrđuje, da su skoro sve župe zadarske nadbiskupije već imale matice pisane maldane sve glagoljicom.

B. *Šibenska biskupija*

1. Matica krštenih-rođenih od god. 1581. u katedrali sv. Jakova *u Šibeniku*,[21] pisana latinskim jezikom.
2. Matica od god. 1544. *u Mandalini*[21] kod Šibenika.
3. Matica od god. 1583. *u Marini.*[21]

C. *Splitska biskupija*

1. Matica krštenih-rođenih od god. 1569. *u Trogiru.*[22] na latinskom jeziku.
2. Matica krštenih-rođenih od god. 1570. u crkvi sv. Dujma, katedrali, *u Splitu*,[23] pisana latinskim jezikom.
3. Matica krštenih-rođenih od god. 1588.–1615. *u Omišu*,[24] na latinskom jeziku.
4. Matica vjenčanih od god. 1588.–1615. *u Omišu*,[25] pisana talijanskim jezikom.

D. *Hvarska biskupija*

1. Matica krštenih-rođenih od god. 1516.–1583. *u Hvaru*,[26] pisana latinskim jezikom.
2. Matica krštenih-rođenih od god. 1583.–1695., drugi svezak, *u Hvaru*,[26] na latinskom jeziku.
3. Matica krštenih-rođenih od god. 1566.–1737. *u Pučišćima*[26a] (na otoku Braču), na latinskom jeziku.

E. *Dubrovačka biskupija*

1. Matica umrlih od god. 1580.–1690. *u Sudurdu*[27] – Pakljeni otok Šipan, pisana latinskim jezikom.
2. Matica vjenčanih od god. 1590. *u Sudurdu*[27] – Pakljeni otok Šipan, na latinskom jeziku.

3. Matica krštenih-rođenih od god. 1583.–1591. *u Korčuli*[28] na istoimenom otoku, pisana latinskim jezikom.

4. Matica vjenčanih od god. 1585.–1592. *u Korčuli*,[28] na latinskom jeziku.

Navedenim maticama možemo pribrojiti i *Maticu* krštenih-rođenih, vjenčanih i umrlih od god. 1569. *u Rabu*.[29] Pisana je latinskim i talijanskim jezikom.

Ukupno se sačuvala u Dalmaciji 31 matica. Na latinsko-talijanskom jeziku 19, a 12 ih je napisano kurzivnom glagoljicom.

Prije god. 1565., t. j. prije odredbe Tridentinskog sabora, nađene su samo tri matice: u Hvaru, Zadru i Mandalini.

Upada u oči, da u dubrovačkoj biskupiji, na teritoriju bivše slobodne hrvatske republike, nije napisana hrvatskim jezikom nijedna matica (u XVI. stoljeću), a na latinskom četiri.[30]

Skoro sve matice sačuvane su na otocima i u utvrđenim gradovima, jer je u XVI. stoljeću osmanlijska sila zauzela skoro sve kopno Dalmacije, a jedino gradovi i otoci bili su pod mletačkom vladavinom osim slobodne Dubrovačke Republike.

Jedino na području zadarske nadbiskupije sačuvale su se glagoljske matice iz XVI. stoljeća, njih 12 na broju, i to samo na otocima, zapravo na 5 otoka. Razlog je tome, što na te otoke nije nikad stupila turska vojska, kao ni na ostale dalmatinske otoke, na kojima su se sačuvale matice iz XVI. stoljeća. (I splitska biskupija je glagoljaška, a tamo se nije našla nijedna glagoljska matica iz XVI. stoljeća.)

Koji je razlog tome, da su se jedino u zadarskoj nadbiskupiji sačuvale glagoljske matice? Jer u zadarskoj nadbiskupiji svećenici, koji su pisali glagoljske matice, nisu bili vješti ni latinskom ni talijanskom jeziku, to jest znali su i htjeli su pisati jedino na hrvatskom jeziku, i to glagoljicom. Zapravo i grad Zadar, sijelo nadbiskupije, u XVI. stoljeću bio je djelomično glagoljaški grad,[31] što se ne može reći ni za jedan drugi grad u Dalmaciji (u XVI. stoljeću).

U krčkoj[32] i senjskoj[33] biskupiji kao i u Istri[34] našlo se također glagoljskih matica, pisanih u XVI. stoljeću.

Ivan Tkalčić[35] tvrdi, da se u zagrebačkoj nadbiskupiji nije pronašla nijedna matica starija od XVII. stoljeća.

BILJEŠKE

[1] Franciscus Zeibert, Compendium Historiae ecclesiasticae, secunda editio, Brünae 1889, 506–510.

[2] Lucas Jelić, Fontes historici liturgiae glagolito-romanae a XIII. ad XIX. saeculum, Veglae MCMVI, XVI s., br. 112, 113, 115, str. 27–28.

[3] »Č. f. m. d. (1565) u ime I(su)h(rst)a i Dive Marije. A(men). Mucio Kalin po milosti božoi jarhibiskup zadarski svim' i svakom' – parohijani' i kapelani' – po vsoi našej diociži pozdravlenie i tako sada i ponapridak. Pod sveti posluh i pod penu. d. (5) dukat svaku voltu, (a)ko pomankaju. Jimaju svaku nediłu svakoga miseca za godišće udile i carikvi navišćivati puku svomu vse zdola pisane naredbe. I tode prijamši ov naš mandat rekopijati ga sebi svak. Neka se pri vsakom naide, i prvi komu pride, da ga najbilžnemu pošale. Tako da svi čine i ne mozi nitkor pomankati pod (z)gora rečenu penu. Naiprie da se nitkor ne mozi oženiti ni udati, ako prie za tri dni (ne) navisti se to: ko se ženi i kim. Ke napovidi pokle se svrše – ne budući niednoga inpindimenta-da jimaju učiniti ženidbu općen, gdo parohijan upitavši ednoga i drugoga: H(o)te li se uzeti po za(ko)n(u) rimske crkve. I zatim da reče parohijan: Ja vas u matarmonij skladam u jime Oca i Sina i Duha svetoga. I ta ženidba da se jima učiniti prid parohijanom i dvimi ali trimi svidoci. Ne mozi biti na toj ženidbi jini redovnik, ako ne bi jimil licenciju od parohijana. Tko bi inako učinil, ženidba ne bi valala nišće. Ako bi parohijan brez svidokov i svidoci brez parohijana, hote biti kaštigan, kako se nam bude vidit. I ti, ki se u matarmonii hote iskupiti, ne mozite skupa živiti, dokle ne primi bl(agoslo)v u crikvi od parohijana ali drugoga popa po licenciji negovi. Ako bi ki redovnik suprotiva tom uči(ni)l, dotle bude ostavlen od mise, dokle ga odriši urdinarii onoga popa, u čigovi bi parokiji ruke postavi. I vsaki parohijan jima jimiti lib(a)r, u kom zamiri jimena muža i žene i svidokov i mesta i dan, i ta libar da jima marno hraniti. I oni, ki te se oženiti, prija najmane (3) dni nere se skupe potonim načinom, jimaju se spovidati i pričestiti. I tako da se uzdrže i obsluži vsaki dobri običai od s(ve)toga matarmonija i vse jin(o) da se obsluži, ča je nerejeno po mandatih-po mandatih zveličanoga g(ospo)dina jarhibiskupa.

I toliko hoće s(ve)ti koncilij, da na tom h(rst)i zadovolni, a kum ali kuma i redovnik, ko h(rst)i, i tomu ditetu jime zapisati, i ki su kumi.

I toliko hoće ta s(ve)ta naredba, da puk dočim stoi na s(ve)toj misi ali na inih s(ve)tih oficijih jimaju s mirom divoto stati i poslušati, ne činiti niedne halavane ni šaptane pod penu od proklastva.

Bi ta mandat navišćen pri crikvi s(ve)toga Marka na Silbi prid pukom i obslužen, kako v nemu drži. Č. f. m. d. (1565) na prvi dan avril(a).«

Prijepis u glagoljskoj matici krštenih, vjenčanih, krizmanih i umrlih u Silbi, str. 403–405.

[4] Na pr. u Turnju, Diklu. I t. d.

[5] Pisac ovih redaka pregledao je i donekle proučio oko 180 glagoljskih kodeksa na području zadarske nadbiskupije. Vidi »Popis glagoljskih kodeksa u zadarskoj (nad)biskupiji«, *Starine* 42 i 43.

[6] Status personalis et localis archidioecesis Jadertinae, Jaderae 1913, 116. Ali nažalost matica je izgubljena oko god. 1940.

[7] Veličina: 301×100 mm. Paginacija: 417–456. Umetnuta u veći kodeks, gdje se nalazi i popis vjenčanih, krizmanih i umrlih.

[8] Veličina: 313×103 mm. Paginacija: 30–178.

[9] Veličina 310×103 mm. Nalazi se u ovećem kodeksu, u kome je popis krizmanih i umrlih. Paginacija: 379–500.

[10] Veličina: 301×100 mm. Paginacija: 433–456. Umetnuta u oveći kodeks.

[11] Nalazi se u Državnom arhivu u Zadru.

[12] U ovećem kodeksu. Isp. D. V. Cvitanović, Popis glagoljskih kodeksa u zadarskoj biskupiji, str. 355, br. 35, *Starine*, 42, Zagreb 1949.

[13] Sp. dj.

[14] Sp. dj., str. 365, br. 87.

[15] Sp. dj., 355, br. 35.

[16] Sp. dj., 363, br. 76.

[17] Sp. dj., 365 br. 87.

[18] Amos-Rube Filipi, Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije, str. 274, br. 158. *Starine* 43, Zagreb 1951.

[19] Po izvještaju Ante Banića, opata, bivšeg župnika u Ninu.

[20] Rube Filipi, glagoljaš u Ugljanu (ot. Ugljan), dobavio je Visitatio apostolica iz god. 1603 kao mikrofilm, i to za zadarsku i ninsku biskupiju. On će skoro obraditi sadržaj i publicirati. Hvala mu na danim podacima.

[21] Biskupski Ordinarijat u Šibeniku na moje pitanje odgovorio mi je na 27. VIII. 1954 pod br. 455: »Prema podacima iz dijecezanskog šematizma u šibenskoj biskupiji samo tri župe trebale bi imati matice iz XVI. stoljeća, i to Šibenik-Grad (1581), Mandalina (1544) i Marina (1584). Prema izvještajima svećenika, koji sada poslužuju Mandalinu i Marinu, sve matične knjige tih župa stradale su u ratnim (1941–1945) godinama. Gradska župa u Šibeniku posjeduje matice iz XVI. st., ali one su vođene na latinskom jeziku, te prema tome ni od toga nema koristi za Vašu namjeravanu studiju«, Hvala Ordinarijatu na ovim podacima.

[22] Status personalis et localis dioecesis spalatensis et macarensis, Spalati 1912, 65. Sada više ne postoji, nego se u Trogiru nalazi matica krštenih od god. 1600, pisana latinskim jezikom, prema pismenom izvještaju dra. Urbana Krisomalia, opata u Trogiru. Hvala mu na danim podacima.

[23] Nalazi se u Državnom arhivu u Zadru.

[24] Čuva se u Državnom arhivu u Zadru. Status personalis et localis o. c., Spalati 1912, 62 stavlja pogriješno početak te matice u god. 1488.

[25] Nalazi se u Državnom arhivu u Zadru.

[26] »Primio sam Vaše pismo. Budući da nemamo tih podataka ovdje kod Ordinarijata, u okružnici sam pozvao dušobrižnike u biskupiji, da Vam direktno jave. Ovdje u Hvaru postoje samo matice krštenih, latinski, i to u jednom svesku od 1516.–1583., a u drugom od 1583.–1695. Toliko Vam na znanje. Hvar, 30. IX. 1953. Miho, biskup«. Hvala mu i ovim putem na danim podacima.

[26a] Andre Jutronić, Vicko Prodić i njegova »Cronica dell' isola della Brazza, *Starine* 45. Zagreb 1955., str. 335.

[27] »U župskom uredu – Sudjuradj (Pakljena) nalazi se matica: Mortuorum 1580.–1690.; Matrimonialis Liber 1590. Nati e Cresimati dal 1663.–1741. – Matice mlađeg datuma također postoje, a vođene su (pisane) većim dijelom na talijanskom, a manje na latinskom jeziku. – Ukoliko bi Vas zanimalo, navodim, da se u župskom uredu nalazi knjiga: Conti e debiti dal 1562. al 1627. – II. o Prosegue a tutto 1718. Sudjuradj na Šipanu, 26. VII. 1954. Župnik«. Hvala mu na podacima.

[28] »Župne matice u Korčuli potječu dakle: Krštenih 1583. pa dalje: Vjenčanih 1585 pa dalje; Umrlih 1642 pa dalje. (Prvi volumeni: kršt.: 1583.–1591., vjenč. 1585.–1592.) Sve je pisano latinicom latinskim jezikom. Sve se nalazi u arhivu opatsko-nadžupnog ureda. Korčula, 20. VI. 1953. Opat.« Zahvaljujem na podacima.

[29] Nalazi se u Državnom arhivu u Zadru.

[30] I bratovštinske knjige u dubrovačkoj biskupiji pisane su odreda na latinskom ili talijanskom jeziku u Dubrovniku i po selima (od XIII.–XVIII. stoljeća). Samo dvije su napisane hrvatskim jezikom, i to: Statut bratovštine B. D. Marije u Dubrovniku iz god. 1626. i odlomak statuta »od Naredbe zarque Matizze u Pogliu Stoinjskom« iz god. 1761. (Dr. Kosta Vojnović, Bratovštine i obrtne korporacije u republici dubrovačkoj od XIII. do konca XVIII. vijeka, sv. I, Bratovštine, Zagreb 1899., 178–187 i 189–190.) – U zadarskoj nadbiskupiji pak imamo sve seoske bratovštinske knjige napisane kurzivnom glagoljicom, počev od god. 1519. do treće dekade XIX. stoljeća. U XVI. stoljeću samo dvije: u Pašmanu i Salima; u XVII. stoljeću 15: u Savru, Dragovama, Sukošanu, Kalima, Banju, Pašmanu, Salima, Luci, Olibu i Premudi; u XVIII. stoljeću 39: u Filipjakovu, Vrgadi, Olibu, Biogradu na moru, Velom Ižu, Brbinju, Dragovama, Božavi, Solinama, Sestrunju, Sutomišćici, Preku, Kalima, Kukljici, Banju, Dobropoljani, Pašmanu, Sukošanu, Ugljanu i Tkonu. U Preku na pr. zadnja bilješka u bratovštinskoj knjizi napisana je god. 1821. kurzivnom glagoljicom. K tome naglasimo, da kurzivna glagoljica u Kalima (ot. Ugljan) traje do god. 1873. (inkluzivno). To bi bila najmlađa glagoljica u zadarskoj nadbiskupiji, a možda i u Jugoslaviji. Navedene bratovštinske knjige opisane su u Starinama 42 i 43.

[31] Hrvatska enciklopedija III, Zagreb 1942, 453.

[32] Na pr. u Velom Lošinju matica krštenih-rođenih: 1567.–1617. (Branko Fučić, Izvještaj o putu po otocima Cresu i Lošinju u Ljetopisu Jugoslavenske akademije, knjiga 55, Zagreb 1949., 46.)

[33] Prof. Josip Ribarić u pismu upravljenom Rubi Filipiu, glagoljašu u Ugljanu na 25. V. 1951. piše: »Marelja-Marelić tako se zovu prolazni uskoci u glag. maticama župe Sv. Juraj kod Senja krajem 16. stoljeća. Odavle prelaze na istarsko kopno: Poljane kod Veprimca, Gromnik, Pola . . .«

[34] Ivan Milčetić, Hrvatska glagoljska bibliografija, *Starine* XXXIII, Zagreb 1911, 423–424: u Boljunu glag. mat. kršt., vjenč. i krizm. (1576.–1656.)

[35] Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva NS III, Zagreb 1898./1899., 215, u članku Imenik zaređenih u zagrebačkoj biskupiji sredinom XIV. vijeka.

N. B. Glagoljske matice zadarske nadbiskupije bile su god. 1813. u siječnju predane francuskim okupatorskim vlastima, a Austrija ih je povratila dvije godine kasnije njihovim vlasnicima, t. j. župskim uredima-arhivima. Tom je zgodom izgubljen zauvijek lijepi broj glagoljskih matica, i to vjerojatno najvažnijih (iz XVI. i XVII. stoljeća).

God. 1949. u siječnju – poslije 136 godina – iste glagoljske matice predane su našim narodnim vlastima. Sada se čuvaju u Državnom arhivu u Zadru.

RÉSUMÉ

REGISTRES MATRIMONIAUX ET BAPTISTAIRES DALMATES DU XVIe SIÈCLE

Le concile de Trente (1545–1563) a ordonné l'introduction de registres matrimoniaux et baptistaires dans toutes les églises paroissiales.

En Dalmatie, les évêques appliquèrent cette décision en 1565, par l'intermédiaire des synodes diocésains ou par lettres circulaires.

Toutefois, certaines villes et paroisses de Dalmatie connaissaient l'institution de registres matricules aussi avant cette décision du concile de Trente. A Zadar, à Hvar et à Mandalina près Šibenik ils existaient depuis 1516.

On a conservé 30 registres datant du XVIe siècle, dont 18 rédigés en latin ou en italien et 12 en croate, écrits en lettres glagolitiques cursives. Ces registres glagolitiques, conservés uniquement dans la circonscription de l'archevêché de Zadar, sont rédigés par des prêtres de rite glagolitique qui ignoraient le latin et l'italien.

En 1813, l'administration française a confisqué ces registres, mais dès 1815 l'administration autrichienne les a restitué aux archives paroissiales leurs propriétaires. En 1949, tous les registres matrimoniaux et baptistaires ont été remis aux autorités yougoslaves.

Jusqu'en 1825 les registres en Dalmatie étaient une institution de l'église en premier lieu, de l'Etat en second lieu, et de 1825 à 1946 de l'Etat d'abord et de l'église subsidiairement.